на жаль, здебільшого втрачені, а в кращому разі дійшли до нас у вигляді окремих фрагментів.

Постать Йова Кондзелевича в бароковому ікономалюванні України унікальна зі своїм стриманим гармонійним стилем, що різко контрастує з пишним бароко центральної та східної України. Після Йова Кондзелевича продовжувачами традицій барокового ікономалювання на заході України можна вважати малярів-василіанів, а також Василя Петрановича (1680-1759), Станіслава Строїнського (1729- 1802) та Луку Долинського (1745 – 1824), останнього великого іконописця епохи бароко. На східній та центральній Україні цю традицію продовжили майстри монументальних розписів та іконостаса Троїцької Надбрамної церкви в Києво-Печерській Лаврі (1720 -30-і роки); Сорочинського (1730-і роки), Ніжинського (1730-і роки), Березнянського (1760-і роки), Бездрикського (початок XVIII ст.), Межирічського (1770-і роки) іконостасів; Конотопських ікон; іконостаса і розписів Андріївської церкви в Києві (1750-і роки). А також великі іконописці – Володимир Боровиковський (1757-1825) і Григорій Стеценко (1710-1781), що створили оригінальний, український варіант живопису бароко.

Григорій ГУРТОВИЙ

Йов (Кондзелевич) у контексті духовного, громадського і політичного життя Волині рубежу XVII–XVIII ст.

Досі залишається загадкою причина появи Йова (Кондзелевича) того пам'ятного 1686 року в Білостоцькому Воздвиженському монастирі, що біля Луцька. Адже він народився 1667 року в містечку Жовква поблизу древнього Львова. Там його родовий корінь. Там з дитинства проявився його талант художника. Він мав щастя навчатися іконописного мистецтва в кращих місцевих майстрів. Адже жовківська школа живопису тоді була дуже помітною в Європі своїм наслідуванням великих живописців епохи Відродження.

На мій погляд, Йов не міг побувати в Західній Європі чи навіть у Києві, щоб у тамтешніх майстрів перейняти манеру їхнього письма, його родина на це не мала статків. Вона не числиться серед жовківської знаті. До того ж, у разі появи такого таланту в Києві чи Римі, він неодмінно залишився б там принаймні на довший час.

Тоді логічне питання – як, чому 19-річний талановитий юнак приїхав у далеке від Жовкви село Білосток? Що привабило його сюди?

Найперше припущення: тут були його родичі. Можливо, навіть у монастирі. Друга версія: Йова запросив ігумен монастиря Феодосій (Падальський), дуже авторитетна на Волині духовна особа, один з найактивніших опікунів Луцького православного братства. А з Падальським Йов співпрацював аж 32 роки.

А може, тут, у Білостоці, художник прагнув самоутвердитись, оскільки в цих краях на той час не було сильної іконописної майстерні. А ігумен надав у монастирському двоповерховому корпусі, в його правому крилі, хороші умови для роботи. Плюс – чудова природа, козацька слава Білостока, козацькі криниці, шляхи...

Потреба збудити в Білостоці новий струмінь духовного життя проглядається і в тому, що сюди перестав навідуватися луцький православний єпископ Гедеон (Святополк-Четвертинський). Його було обрано на митрополита Київського. І зробив це уже не Вселенський Патріарх, як було з часу хрещення Русі, а Патріарх Московський на порушення правил Вселенських Соборів. Отже, Українську Православну церкву підкупами, неправдою прибирала до рук Москва. А зв'язки православних Волині і всього Правобережжя України (що було під владою Польщі) з Константинопольським Патріархом королівська влада суворо переслідувала, вважаючи їх шпигунськими на користь ворожої Туреччини. Луцька ж, Львівська і ряд інших православних єпархій попали під вплив єпископів – таємних уніатів. А все це в свідомості багатьох духовних осіб було рівнозначним зраді православній вірі та прагненню добитись незалежності України.

Тому протистояння унії було тоді чи не найсвятішою справою Білостоцького монастиря. Справою духовної чистоти і вірності Україні.

Звідси логічно випливає думка, що, ймовірно, чи не головну роль у виїзді сюди Йова (Кондзелевича) відіграли його релігійні погляди, оскільки Львівська єпископія на чолі з Йосифом (Шумлянським) схилялась до унії. А Йов (Кондзелевич), як видно з усього його життя, мав інші погляди.

Це була глибоковіруюча людина. Він весь час прагнув до духовного самовдосконалення. Прийняв обітницю ченця і суворо дотримувався її все життя. Відомо, що при Білостоцькому монастирі з часу його заснування був учитель богослов'я і, ймовірно, духовна школа. Іов (Кондзелевич) посилено навчався. Звідси – рукопокладення його в сан ієрея, тобто священика. Тому з 1693 року іменується він ієромонахом. А його християнські й людські чесноти, а також сан ієрея були основою для обрання його ігуменом Луцького Хрестовоздвиженського монастиря (1710–1713 рр.). Бо лише така авторитетна особа незрівнянного іконописця і подвижника Православ'я могла відповідати вимогам луць-

© Гуртовий Г., 2017

ких братчиків до цієї посади: «щоб ігумен був мудрим, благочестивим, зразковим» і відстоював їхні духовні позиції.

Білосток вабив Кондзелевича ще й тим, що тут була постійна резиденція луцьких православних єпископів, що він тривалий час був непохитною твердинею Православ'я на Волині. Це один із вузлів тодішнього протистояння двох напрямків Християнства – Православ'я та унії з Римом. Окремі фанатики унії, підштовхувані єзуїтами, королівською владою, вдавалися до насилля, навіть до терору, щоб схилити вірних до унії. А вірність Православ'ю тоді сприймалася як вірність Україні, її козацьким традиціям.

Історія не зафіксувала жодного факту, коли б Йов (Кондзелевич) збочувався до унії, коли б він своїм мистецтвом іконописця обслуговував унійні храми, монастирі. А спокуси були великі. У сусідньому Торчині була резиденція племінника гетьмана Івана Виговського – католицького біскупа Олександра Виговського. Не раз зваблював великого художника до співпраці у розписі костелів Волині. Не вдалося.

Сусідні з монастирем поміщики-уніати робили десятки набігів, судових позовів до білостоцької обителі. Особливо активним щодо цього був гатівський пан Путошинський. Він закрив у селі православну церкву. А вірні зуміли взяти з неї ікону святого Дмитра і в селянській хаті у храмове свято ігумен монастиря робив Відправу. Це було в дусі поглядів Кондзелевича.

Напади на монастир чинив і сусідній поміщик Олександр Жабокрицький, який і брата свого, луцького єпископа Діонисія (Жабокрицького) видав російському цареві Петру Першому за зв'язки з козацьким гетьманом Іваном Мазепою.

Історії відомі кілька листів гетьмана Мазепи до Білостоцького монастиря на ім'я ігумена Феодосія (Падальського) і Діонисія (Жабокрицького), а також їхні листи до гетьманської столиці Батурина. Це було тоді, коли Іов (Кондзелевич) уже обладнав у монастирі іконописну майстерню і виконав для церкви вражаючої краси іконостас, коли мав уже учнів і став відомим усій Волині. Не міг ігумен не ділитися змістом листів з найшанованішим членом монастирського братства, до того ж ієреєм-монахом Йовом (Кондзелевичем). А в тих листах – палка́ відданість вірі православній і українській козацькій гідності.

Діонисій (Жабокрицький) перед висвяченням у єпископи, як і Кондзелевич, був монахом у Білостоці. То людина високої освіти і духовних прагнень. І ось у Білосток прийшла вістка: цар Петро особисто допитував єпископа Діонисія, бив у груди, відправив у Соловецьку катівню, де той і помер. Це не могло ще чіткіше не визначити ставлення Йова (Кондзелевича) до будь-яких проявів насилля в міжконфесійній боротьбі. Він залишався бути вірним Православ'ю, Україні.

Йов (Кондзелевич) разом з учнями працював у різних духовних закладах – у монастирях Загорова, Луцька, Чернчиць, у скиті Манявському й інших. Творив іконостаси незрівнянної краси, особливо Богородчанський, відомий усьому світові. Був наставником, учителем у Луцькій братській школі. Сіяв знання, мудрість, духовну чистоту в серця тисяч людей у найскладніший період української і зокрема волинської історії. Він завжди був не лише великим художником українського Відродження, художником-новатором, родоначальником цілої школи волинського іконопису, а й великим сином, патріотом України, козацької слави, захисником засобами мистецтва духовного здоров'я свого народу.

